

Devletin Yeniden Yapılanması ile Devletin Büyüklüğü Arasındaki Diyalektik: Kamu Harcamalarının Verimlilik Sorunu

The Dialectic Between State Restructuring and State Size: The Problem of Efficiency in Public Expenditures

ÖZET

Devletin yeniden yapılanması ve devletin büyüklüğü üzerine yürütülen tartışmalar, kamu yönetimi ve kamu maliyesi literatürünün kesişiminde yer alan temel araştırma alanlarından biridir. Minimal devlet ile maksimal devlet anlayışları arasındaki gerilim, özellikle kamu harcamalarının etkinliği, mali sürdürülebilirlik ve yönetim kapasitesi bağlamında yeniden önem kazanmıştır. Bu çalışma, devletin yeniden yapılanmasının tarihsel evrimini ve farklı dönemlerde kazandığı biçimleri analiz etmekte; devletin büyüklüğünü belirleyen kamu harcamaları, vergi yükü ve kamu istihdamı gibi göstergeleri karşılaştırmalı biçimde değerlendirmektedir. Kuramsal çerçeve, Wagner'in Kamu Harcamalarının Artışı Kanunu, Peacock-Wiseman Tezi ve Musgrave'in fonksiyonel maliye yaklaşımı üzerine inşa edilmiştir. Bu kuramlar aracılığıyla kamu harcamalarının artış eğilimi, yapısal dönüşüm ve toplumsal talep faktörleriyle ilişkilendirilmiştir. Çalışma, aynı zamanda neoliberal reformlar, dijitalleşme ve performans esaslı bütçeleme süreçlerinin devletin mali ve idari kapasitesini nasıl dönüştürdüğünü incelemektedir. Karşılaştırmalı analiz kapsamında, İskandinav sosyal demokrat refah modeli, Amerikan liberal modeli ve Türkiye'nin hibrit yapısı ele alınmıştır. İskandinav ülkelerinde yüksek kamu harcamalarının kurumsal verimlilik ve toplumsal güvenle dengelendiği; ABD modelinde küçük devlet anlayışının ekonomik dinamizm üretmekle birlikte sosyal kapsayıcılığı sınırladığı; Türkiye'de ise sosyal genişleme ile mali disiplin arayışı arasındaki dengenin sürekli yeniden tanımlandığı ortaya konulmuştur. Bu üç model üzerinden yapılan değerlendirme, devletin büyüklüğünden çok kamu harcamalarının etkinliğinin, şeffaflığının ve hesap verebilirliğinin belirleyici olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak çalışma, kamu yönetiminde geleceğe dönük politika yöneliminin "etkin devlet" anlayışı çerçevesinde şekillenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Dijital dönüşüm, veri temelli karar alma, yeşil bütçeleme ve performans esaslı yönetim ilkeleri hem mali sürdürülebilirliği hem de sosyal adaletin güçlendirilmesini hedefleyen yeni kamu yönetimi paradigmasının temel bileşenleri olarak sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Stratejik Yönetim, Kamu Yönetimi, Kamu Harcamaları, Verimlilik.

ABSTRACT

Discussions on the restructuring of the state and the size of the state are one of the fundamental research areas at the intersection of public administration and public finance literature. The tension between minimal and maximal state concepts has regained importance, particularly in the context of the efficiency of public expenditure, fiscal sustainability, and governance capacity. The theoretical framework draws upon Wagner's Law of Increasing Public Expenditure, the Peacock-Wiseman Thesis, and Musgrave's functional finance approach. Through these theories, the trend of increasing public expenditure is linked to structural transformation and social demand factors. The study also examines how neoliberal reforms, digitalisation, and performance-based budgeting processes have transformed the state's fiscal and administrative capacity. Within the scope of comparative analysis, the Scandinavian social democratic welfare model, the American liberal model, and Türkiye's hybrid structure are addressed. The assessment based on these three models shows that it is the effectiveness, transparency, and accountability of public spending, rather than the size of the state, that is decisive. Consequently, the study emphasises that future policy orientation in public administration should be shaped within the framework of the 'effective state' concept. Digital transformation, data-driven decision-making, green budgeting, and performance-based management principles are presented as the fundamental components of a new public administration paradigm that aims to strengthen both fiscal sustainability and social justice.

Keywords: Strategic Management, Public Administration, Public Expenditures, Productivity.

GİRİŞ

Devletin büyüklüğü sorunsalı, modern kamu yönetimi ve kamu maliyesi literatürünün en tartışmalı ve aynı zamanda en kalıcı temalarından biridir. Bu tartışmanın merkezinde, devletin ekonomik ve toplumsal yaşama hangi ölçüde müdahale etmesi gerektiği sorusu yer alır. "Minimal devlet", "refah devleti" ve "kalkınmacı devlet" modelleri, bu müdahalenin boyutunu ve niteliğini belirlemeye çalışan üç farklı yaklaşımı temsil etmektedir. Minimal devlet anlayışı, piyasanın serbest işleyişine öncelik verirken kamu harcamalarının sınırlandırılmasını savunur. Buna karşılık refah devleti modeli, sosyal adalet, gelir dağılımı dengesi ve kamusal hizmetlerin genişletilmesi amacıyla devletin yeniden dağıtımçı rolünü öne çıkarır. Kalkınmacı devlet modeli ise, özellikle sanayileşme sürecindeki ülkelerde devletin ekonomik kalkınmayı yönlendiren, yatırımcı ve planlayıcı bir aktör olarak konumlanmasını vurgular (Ökten, 2004: 8-9).

Faruk Selahattin Yolcu ¹ 

How to Cite This Article

Yolcu, F. S. (2025). "Devletin Yeniden Yapılanması ile Devletin Büyüklüğü Arasındaki Diyalektik: Kamu Harcamalarının Verimlilik Sorunu", International Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:10, Issue:5; pp:433-441. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17448946>

Arrival: 02 September 2025

Published: 26 October 2025

Academic Social Resources Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Kocaeli, Türkiye

20. yüzyıl boyunca devletin büyüklüğünü belirleyen parametreler —kamu harcamaları, vergi yükü, kamu istihdamı ve borçlanma oranı— hem ekonomik krizler hem de siyasal dönüşümlerle sürekli yeniden tanımlanmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde refah devleti anlayışıyla genişleyen kamu harcamaları, 1970’lerdeki petrol krizleri ve stagflasyon süreciyle birlikte sorgulanmaya başlanmıştır. 1980’lerde yükselen neoliberal reform dalgası, devletin ekonomik alandaki etkinliğini azaltarak piyasayı ön plana çıkarmış, bu süreçte “küçülen devlet” paradigması yeni bir ortodoksi haline gelmiştir (Ataay, 2015: 2325). Ancak 1990’lardan itibaren, kamu hizmetlerinin ticarileşmesi ve gelir eşitsizliklerinin artmasıyla bu paradigma da eleştiriye uğramış; “Yeni Kamu İşletmeciliği” (New Public Management) yaklaşımıyla etkinlik, performans ve sonuç odaklı yönetim anlayışı ön plana çıkmıştır. 21. yüzyıla gelindiğinde, dijital dönüşüm ve bilgi teknolojilerinin kamu yönetimine entegrasyonu, devletin yeniden yapılanma sürecine yeni bir boyut kazandırmıştır. E-devlet uygulamaları, veri temelli karar alma sistemleri ve dijital bütçeleme mekanizmaları, devletin işlevsel kapasitesini hem mali hem de yönetsel açıdan dönüştürmüştür. Böylece devlet, yalnızca kamu hizmeti sunan bir yapı olmaktan çıkıp; bilgi, veri ve algoritmalar aracılığıyla yöneten “dijital devlet” formuna evrilmiştir. Bu dönüşüm, kamu harcamalarının verimliliği ve hesap verebilirliği konusundaki tartışmalara da yeni bir çerçeve kazandırmıştır (Çeliksoy ve Akça, 2024: 447-448).

Bu bağlamda devletin büyüklüğü artık yalnızca niceliksel bir mesele olmaktan çıkmakta; *devletin hangi alanlarda, ne tür araçlarla ve hangi etkinlik düzeyinde işlev gördüğü* sorusu önem kazanmaktadır. Kamu harcamalarının Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYH) içindeki payı, vergi yükü, kamu istihdamı gibi göstergeler devletin ekonomik ağırlığını ortaya koyarken, bu ağırlığın etkinliğe, kapsayıcılığa ve sürdürülebilirliğe dönüşüp dönüşmediği kamu yönetiminin temel ölçütü haline gelmiştir.

Bu çalışmanın amacı, devlet büyüklüğü–kamu harcamaları–verimlilik ilişkisini hem teorik hem de karşılaştırmalı bir perspektiften analiz etmektir. Çalışmada öncelikle Wagner’in Kanunu, Peacock–Wiseman Tezi ve Musgrave’in fonksiyonel maliye yaklaşımı gibi klasik kamu maliyesi teorileri incelenmekte; ardından devletin yeniden yapılanmasının neoliberal dönüşüm, yönetim paradigması ve dijitalleşme süreçleriyle kazandığı yeni biçimler tartışılmaktadır. Karşılaştırmalı analiz kapsamında İskandinav refah modeli, Amerikan liberal modeli ve Türkiye’nin melez yapısı ele alınarak, devletin büyüklüğünün kamu harcamalarının verimliliği üzerindeki etkisi değerlendirilmektedir. Çalışmanın özgün katkısı, devletin büyüklüğünü bir “sorun” olarak değil, *etkinlik, şeffaflık ve hesap verebilirlik* ilkeleriyle ilişkilendirilen dinamik bir yönetim alanı olarak ele almasıdır. Böylece devletin küçülmesi ya da büyümesi tartışmalarının ötesine geçilmekte; asıl meselenin, kamu harcamalarının ne kadar verimli, adil ve sürdürülebilir biçimde yönetildiği üzerinde odaklanılmaktadır.

KAMU HARCAMALARININ ARTIŞINA YÖNELİK KLASİK YAKLAŞIMLAR

Devletin ekonomik ve toplumsal işlevlerini anlamada temel bir gösterge olan kamu harcamalarının; düzeyi, yapısı ve artış eğilimi, modern kamu yönetimi ve maliye literatürünün uzun yıllardır tartışılan temel konulardan biridir. Devletin ekonomik ve toplumsal işlevleri, zaman içinde değişen siyasal, kurumsal ve toplumsal dinamiklerle birlikte dönüşmüş; bu dönüşüm kamu harcamalarının yapısal niteliğini anlamada farklı teorik yaklaşımların gelişmesine yol açmıştır. Söz konusu teoriler yalnızca devletin mali fonksiyonlarını açıklamakla kalmamış, aynı zamanda devletin rolü, kamu ekonomisinin sınırları ve yeniden yapılanma süreçlerine ilişkin normatif tartışmalara da yön vermiştir. Bu bölümde kamu harcamalarının artışını açıklamaya çalışan başlıca üç kuramsal yaklaşım -Wagner’in Kanunu, Peacock-Wiseman Tezi ve Musgrave’in Kamu Harcaması Fonksiyonları- üzerinde durulmaktadır.

Wagner’in Kanunu: Kamu harcamalarının uzun vadeli artış eğilimini açıklamaya yönelik en temel yaklaşımlardan biri, Alman iktisatçı Adolph Wagner tarafından 19. yüzyılın sonlarında formüle edilen *Wagner Kanunu*’dur. Wagner’e göre ekonomik kalkınma ve toplumsal refah düzeyindeki artış, devletin faaliyet alanlarını genişletmekte; bu genişleme, kaçınılmaz olarak kamu harcamalarında sürekli bir artışa yol açmaktadır (Güder vd., 2016: 51-52). Wagner bu durumu, ekonomik büyüme ile kamu harcaması arasındaki pozitif ilişkiyi açıklayan yapısal bir yasa olarak tanımlamış ve devletin “artan fonksiyonlar yasası”na vurgu yapmıştır.

Bu çerçevede, sanayileşme sürecindeki toplumlarda bireylerin gelir düzeyi yükseldikçe eğitim, sağlık, altyapı, çevre ve sosyal güvenlik gibi alanlarda kamu hizmetlerine olan talep de artmaktadır. Bu durum devletin hem mali kapasitesini hem de harcama yükünü büyütmektedir. Nitekim refah devletlerinin kurumsallaştığı 20. yüzyıl boyunca Wagner’in öngörüsü büyük ölçüde doğrulanmış; özellikle Avrupa’da sosyal devlet politikaları, kamu harcamalarının GSYH içindeki payını kalıcı biçimde artırmıştır (Şanlısoy ve Sunal, 2016: 104). Türkiye özelinde değerlendirildiğinde de ekonomik kalkınma hamleleriyle birlikte kamu harcamalarının özellikle altyapı yatırımları, sosyal transferler ve eğitim-sağlık hizmetlerinde artış eğilimi gösterdiği gözlemlenmektedir (Selen ve Eryiğit, 2019: 184-185). Dolayısıyla Wagner’in yaklaşımı, Türkiye’de büyüme dönemleriyle paralel ilerleyen sosyal refah politikalarının mali yansımalarını anlamada önemli bir teorik dayanak sunmaktadır.

Peacock-Wiseman Tezi: Wagner’in yapısal ve uzun vadeli artış yaklaşımına alternatif olarak geliştirilen Peacock-Wiseman Tezi, kamu harcamalarının seyrini açıklamada “şok-temelli” bir perspektif sunar. Alan Peacock ve Jack Wiseman’a göre kamu harcamaları sabit bir eğilimle değil, özellikle savaş, ekonomik kriz, salgın ya da doğal afet

gibi olağanüstü dönemlerde yaşanan ani sıçramalarla artar. Bu ani yükselişler sonrasında kamu harcamaları eski düzeyine dönmez; yeni, daha yüksek bir denge seviyesinde kalır. Bu olgu literatürde “yer değiştirme etkisi” (displacement effect) olarak adlandırılmaktadır (Peacock and Wiseman, 1961: 20-24).

Teoriye göre kriz dönemlerinde devlet, ekonomik ve toplumsal istikrarı korumak amacıyla müdahale alanını genişletir, bu da kalıcı mali büyümeyi beraberinde getirmektedir. Böylece kamu harcamalarının uzun vadeli artış eğilimi hem yapısal dinamiklerin hem de dönemsel şokların birleşiminden kaynaklanır. Türkiye açısından bakıldığında, 1999 Marmara Depremi, 2001 ekonomik krizi, 2008 küresel finansal kriz ve 2020 COVID-19 pandemisi bu “yer değiştirme etkisi”nin tipik örnekleridir. Bu dönemlerde kamu harcamaları, özellikle afet yönetimi, sosyal yardım ve sağlık harcamaları gibi alanlarda sıçrama göstermiş; sonrasında ise bu yüksek harcama düzeyi kalıcı hale gelmiştir (Dokuzoğlu ve Tüm, 2022: 114-115). Böylece Peacock-Wiseman yaklaşımı, Türkiye’nin kamu maliyesindeki kriz-odaklı genişleme eğilimlerini açıklamak bakımından güçlü bir analitik çerçeve sunmaktadır.

Musgrave’in Kamu Harcaması Fonksiyonları: Kamu harcamalarının gerekçelerini ve işlevsel yapısını açıklamada en sistematik çerçeveyi sunan yaklaşımlardan biri, Richard A. Musgrave’in 1959 tarihli *The Theory of Public Finance* adlı eserinde ortaya koyduğu üçlü fonksiyon modelidir. Musgrave’e göre devletin mali faaliyetleri, ekonomik sistemin tamamlayıcı bir unsuru olarak üç temel işleve sahiptir (Musgrave, 1959; Haller, 1977: 256-257):

1. *Tahsis (allocation) fonksiyonu:* Piyasa aksaklıklarını gidermek, kamusal mallar üretmek ve dışsallıkları dengelemek üzere devletin kaynak dağılımına müdahalesini ifade eder. Bu fonksiyon, ekonomik etkinliği artırmaya yöneliktir.
2. *Dağıtım (distribution) fonksiyonu:* Gelir ve servet eşitsizliklerini azaltmak için vergi ve transfer politikaları aracılığıyla adaletin sağlanmasını amaçlar.
3. *İstikrar (stabilization) fonksiyonu:* Makroekonomik istikrarı sağlamak üzere maliye politikalarıyla toplam talep, istihdam ve fiyat istikrarının düzenlenmesini kapsar.

Musgrave’in bu üçlü sınıflaması, kamu harcamalarının yalnızca ekonomik büyüklüklerle değil, toplumsal refah hedefleriyle de ilişkilendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, devletin mali rolünü “ekonomik etkinlik” kadar “sosyal denge” boyutuyla da ele alır. Türkiye’de özellikle sosyal güvenlik harcamalarının, eğitim desteklerinin ve bölgesel kalkınma projelerinin giderek artması, Musgrave’in dağıtım fonksiyonunun somut bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, maliye politikalarının kriz dönemlerinde istihdam ve büyüme üzerindeki dengeleyici rolü, Musgrave’in istikrar fonksiyonunun günümüzdeki önemini koruduğunu göstermektedir.

KÜRESEL DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE DEVLETİN YENİDEN TANIMLANIŞI

Devletin yeniden yapılanma süreçleri, tarih boyunca ekonomik, siyasal ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle farklı biçimler kazanmış, her dönemde yeni bir kurumsal kimlik ve yönetim anlayışı üretmiştir. Devletin fonksiyonları, toplumsal beklentiler ve küresel sistemin yönelimleriyle birlikte dönüşmüş; bu dönüşüm, kamu yönetimi disiplininde “devletin rolü” tartışmasını sürekli canlı tutmuştur. Özellikle 1980’lerden itibaren küreselleşme, neoliberal reformlar, dijitalleşme ve kriz yönetimi dinamikleri, devletin ekonomik, yönetsel ve sosyal alanlardaki konumunu köklü biçimde yeniden tanımlamıştır.

Neoliberal Dönüşüm: Müdahaleci Devletten Düzenleyici Devlete: 1980’li yıllar, dünya genelinde devletin yeniden yapılanmasında bir dönüm noktası olmuştur. Petrol krizleri, yüksek enflasyon, bütçe açıkları ve verimsiz kamu işletmeleri, klasik refah devleti modelinin sürdürülebilirliğini sorgulatmış, bu da neoliberal politikaların yükselişine zemin hazırlamıştır. Ronald Reagan ve Margaret Thatcher liderliğindeki Anglo-Sakson ülkelerinde başlayan bu dönüşüm, kısa sürede uluslararası ölçekte yayılmıştır. Neoliberal ideoloji, piyasanın kaynak dağılımında devlet müdahalesinden daha etkin olduğunu savunmuş; bu nedenle “devletin küçülmesi”, “serbest piyasa mekanizmalarının güçlendirilmesi” ve “özelleştirmenin hızlandırılması” gibi politikalar ön plana çıkmıştır (Tuncer ve Yolcuoğlu, 2025: 105-106).

Türkiye’de bu paradigma değişimi, 24 Ocak 1980 Kararları ile somut bir nitelik kazanmıştır. Bu kararlar, devletin ekonomik planlamadan çekilmesini, fiyat ve döviz kontrollerinin gevşetilmesini, kamu harcamalarının kısıtlanmasını ve dışa açık bir büyüme modeline geçilmesini öngörüyordu (Boratav, 2011: 254). Devamında Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’nın kurulması, Kamu İktisadi Teşebbüsleri’nin (KİT) önemli bir bölümünün özel sektöre devredilmesi ve kamu personel rejiminin yeniden düzenlenmesi, neoliberal yeniden yapılanmanın kurumsal yansımaları olmuştur (Öniş, 2004: 119).

Bu süreçte devletin işlevi “doğrudan üretici” olmaktan çıkmış, “düzenleyici ve denetleyici” konuma evrilmiştir. Bu dönüşüm, “regülâtör devlet” modelinin doğuşuna işaret etmektedir. Devletin ekonomideki ağırlığı azalırken, kamu yönetiminde etkinlik, verimlilik, hesap verebilirlik ve performans kavramları ön plana çıkmıştır. Özellikle kamu hizmetlerinin özel sektör ve sivil toplumla iş birliği içinde yürütülmesini savunan Yeni Kamu Yönetimi (NPM) anlayışı, neoliberal yeniden yapılanmanın yönetsel ayağını oluşturmuştur. Böylece 1980 sonrası reformlar, yalnızca

mali yapıyı değil, bürokratik kültürü de dönüştürerek, “küçülen ama etkinleşen devlet” idealini öne çıkarmıştır (Acar ve Sevinç, 2005: 21-22).

Yönetişim ve Kurumsal Dönüşüm: 1990’lı yıllarda neoliberal dönüşümün yan etkileri —artan gelir eşitsizlikleri, işsizlik ve kamu hizmetlerinin ticarileşmesi— yeni bir yön arayışını gündeme getirmiştir. Bu bağlamda, yönetim (governance) kavramı, devletin yeniden yapılanma sürecine yeni bir perspektif kazandırmıştır. Yönetişim, kamu karar alma süreçlerinde devletin tek belirleyici aktör olmaktan çıkarak, özel sektör, sivil toplum ve uluslararası kuruluşlarla birlikte karar üreten çok aktörlü bir yönetsel düzeni ifade etmektedir. Yönetişim paradigmasıyla birlikte devlet, klasik “komuta ve kontrol” anlayışından uzaklaşarak, politika üretiminde katılımcı, ağ temelli ve esnek bir modele geçmiştir. Bu değişim, kamu harcamalarının niteliğini de etkilemiş; kaynakların yalnızca merkezi otoritelerce değil, çok düzeyli ortaklıklar aracılığıyla yönetilmesini mümkün kılmıştır. Türkiye’de 2000’li yıllarda Avrupa Birliği uyum süreci kapsamında katılımcı politika yapımı, yerelleşme ve stratejik planlama gibi uygulamalar, bu dönüşümün temel unsurları olarak öne çıkmıştır (Şengül, 2008: 69-70). Bu çerçevede devletin yeniden yapılanması, yalnızca mali değil, kurumsal ve yönetsimsel bir dönüşümü ifade etmeye başlamıştır.

Dijitalleşme ve Akıllı Devletin Yükselişi: 2000’li yıllardan itibaren küresel ölçekte devletin yeniden yapılanmasının merkezine *dijital dönüşüm* yerleşmiştir. Dijitalleşme, yalnızca yeni teknolojilerin kullanımını değil, devletin işleyiş felsefesini değiştiren *yapısal bir reform alanını* temsil etmektedir. *Bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT)* kamu yönetimine entegre edilmesi, karar alma süreçlerini hızlandırmış, şeffaflığı artırmış ve vatandaş-devlet etkileşimini yeniden biçimlendirmiştir (Çeliksoy ve Akça, 2024: 447-448).

Türkiye’de 2008 yılında devreye giren “*e-Devlet Kapısı*”, vatandaşların kamu hizmetlerine tek noktadan erişimini sağlayarak kamu yönetiminde dijitalleşmenin sembolü haline gelmiştir (Duman ve Aktel, 2021: 615-616). Ardından *Say2000i*, *Kamu Harcama ve Muhasebe Bilişim Sistemi (KBS)* ve *e-Bütçe* gibi dijital altyapılar, kamu maliyesinin dijital yönetimine geçişi sağlamıştır (Akçay, 2017: 163-164). Bu gelişmeler, yalnızca hizmet sunumunu değil, mali şeffaflığı, denetimi ve performans ölçümünü de dönüştürmüştür.

Son dönemde büyük veri (big data), yapay zekâ, nesnelerin interneti (IoT) ve blokzincir tabanlı izleme sistemleri, devletin politika üretim sürecinde devrim niteliğinde yenilikler getirmiştir (İlgün, 2020: 240-241). Böylece devlet, yalnızca hizmet sunan değil, veri temelli kararlar alan, önleyici ve öğrenen bir organizma haline gelmiştir. “Akıllı devlet” anlayışı, bu dönüşümün simgesidir; bürokratik hantal yapının yerine dinamik, kanıta dayalı, dijital altyapılarla desteklenen bir yönetim formu geçmiştir.

Kriz Dönemlerinde Devletin Yeniden Güçlenmesi: Neoliberal reformlar ve dijitalleşme süreçleri, devletin ölçeğini küçültmüş görünse de tarihsel deneyimler kriz dönemlerinde devletin yeniden büyüdüğünü göstermektedir. 2008 Küresel Finansal Krizi, bu durumun en belirgin örneklerinden biridir. Piyasa mekanizmalarının kendi başına istikrar sağlayamayacağı anlaşıncaya, devlet yeniden mali teşvik politikaları, bankacılık sektörüne müdahaleler ve kurtarma paketleri aracılığıyla ekonominin merkezine dönmüştür (Oğuz, 2011: 7-8).

Benzer şekilde, COVID-19 pandemisi, neoliberal “küçülen devlet” anlayışının sınırlarını bir kez daha gözler önüne sermiştir. Pandemi sürecinde sağlık sistemlerinin kapasitesi, sosyal güvenlik ağlarının dayanıklılığı ve kriz yönetimi kabiliyeti, devletin yeniden güçlü bir aktör olarak sahneye çıkmasına neden olmuştur. Türkiye’de kısa çalışma ödeneği, nakdi destek programları, sosyal yardımlar ve sağlık altyapısına yapılan yatırımlar, devletin bu dönemde yeniden genişleyen işlevlerini somutlaştırmıştır (Yılmaz ve Yücel, 2022: 204-205).

Bu gelişmeler, devletin küçülmesinin kalıcı bir süreç olmadığını; aksine, küresel belirsizlikler, iklim krizi, göç ve salgınlar gibi yeni risk alanları karşısında “dayanıklı ve uyarlanabilir devlet” modelinin öne çıktığını göstermektedir. Sonuç olarak, devletin yeniden yapılanması tek yönlü bir küçülme ya da büyüme süreci değil, dönemsel koşullara uyum sağlayan dinamik bir yeniden konumlanma sürecidir. 1980’lerin neoliberal politikaları devleti düzenleyici aktöre dönüştürürken, 2000’lerin dijitalleşme süreci devleti veri odaklı, ağ temelli ve katılımcı bir yapıya taşımıştır. Kriz dönemleri ise devletin, sosyal refahı ve ekonomik istikrarı sağlama sorumluluğuyla yeniden güçlendiği dönemler olmuştur.

Bugün geline nokta devlet, klasik “küçülen devlet” anlayışının ötesine geçerek, “esnek, dijital, çok düzeyli ve dirençli bir yönetim aktörü” haline gelmiştir. Bu durum, kamu harcamalarının yönetiminden sosyal politika üretimine kadar geniş bir yelpazede, devletin yeniden yapılanma sürecinin neoliberal, dijital ve kriz odaklı katmanlarını iç içe geçiren hibrit bir model halini aldığını göstermektedir.

DEVLETİN BÜYÜKLÜĞÜ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ: İSKANDİNAV, ABD VE TÜRKİYE DENEYİMLERİ

Devletin büyüklüğü tartışması, yalnızca ekonomik göstergelerle değil, refah rejimleri, yönetim kalitesi ve toplumsal sözleşme anlayışıyla birlikte değerlendirilmelidir. Kamu harcamalarının GSYH’ye oranı, vergi yükü ve kamu istihdamı gibi ölçütler, devletin ekonomik sistem içindeki ağırlığını gösterirken; bu ağırlığın toplumsal refah

ve kurumsal etkinlik üzerindeki sonuçları ülkeden ülkeye önemli farklılıklar gösterir. Bu bölümde, üç farklı model - İskandinav sosyal demokrat refah devleti, Amerikan liberal modeli ve Türkiye'nin hibrit yapısı- üzerinden devletin büyüklüğü, kamu harcamalarının etkinliği ve yönetsel kapasite ilişkisi karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir.

İskandinav Refah Devleti Modeli: Büyük Devlet, Yüksek Harcama, Kurumsal Verimlilik: İskandinav ülkeleri (İsveç, Danimarka, Norveç, Finlandiya), yüksek kamu harcaması, güçlü sosyal hizmet altyapısı ve kurumsallaşmış hesap verebilirlik yapılarıyla “sosyal demokrat refah devleti”nin klasik örneklerini temsil etmektedir. Bu ülkelerde kamu harcamalarının GSYH'ye oranı genellikle yüksektir ve kamu gelirlerinin önemli bir kısmı doğrudan vergilerden sağlanmaktadır. Ancak bu yüksek vergi yükü, toplumsal meşruiyet sorunu yaratmak yerine “yüksek vergi-yüksek hizmet kalitesi” ilkesine dayanan güçlü bir sosyal sözleşmeyle desteklenmektedir (Özdemir, 2005: 249-250).

Eğitim, sağlık, bakım hizmetleri ve aktif işgücü politikaları, çıktı odaklı performans sistemleriyle yönetilmekte; böylece kaynakların verimli kullanımı sağlanmaktadır. Devlet, yalnızca harcama yapan değil, veriyle yöneten ve etkisini ölçen bir aktör konumundadır. Nitekim İskandinav ülkelerinde uygulanan “outcome-based management” modeli, kamu kaynaklarının etkinliğini izlemeye yönelik güçlü bir araçtır. Kurumsal şeffaflık, sendikal katılım ve yüksek toplumsal güven, kamu harcamalarının sürdürülebilirliğini güçlendiren başlıca faktörlerdir (Toprak, 2015: 160-162).

Bu yönüyle İskandinav modeli, devletin büyüklüğünü verimsizlikle değil, kurumsal kaliteyle ilişkilendiren bir örnek sunmaktadır. Kamu harcamaları burada bir mali yük değil, uzun vadeli beşerî sermaye yatırımı olarak görülmektedir (Esping-Andersen, 1990: 105-107). Yaşlanan nüfus ve mali sürdürülebilirlik baskısı gibi yeni zorluklara rağmen bu model, yüksek harcama düzeyiyle birlikte yüksek verimlilik üretebilme kapasitesiyle dikkat çekmektedir.

ABD Modeli: Küçük Devlet, Düşük Vergi, Sınırlı Kapsayıcılık: ABD, liberal refah rejiminin en belirgin örneği olarak, devletin ekonomideki rolünü sınırlı tutan ve piyasayı temel düzenleyici mekanizma olarak konumlandıran bir model benimser. Kamu harcamalarının GSYH'ye oranı yaklaşık yüzde 35 civarındadır ve sosyal hizmetlerin önemli bir bölümü özel sektör ya da sigorta sistemi üzerinden sağlanmaktadır (Toprak, 2015: 162). Bu yapı, yenilikçilik ve rekabet açısından verimlilik üretse de sosyal kapsayıcılık ve eşitlik bakımından ciddi sınırlılıklar taşımaktadır. Liberal refah modelinde devletin “düzenleyici” kimliği baskındır: kamusal hizmet üretmek yerine piyasa temelli çözümler sunmaktadır. Liberal refah devletleri piyasa kaynak dağılımında baskın bir role sahip olduğu devletlerdir ve devlet tarafından sağlanan refah minimaldir. Sağlık ve eğitim gibi alanlarda bireylerin gelir düzeyi, hizmete erişim kapasitesini doğrudan belirlemektedir.

ABD modelinde refah devleti ancak belirli bir seçicilik çerçevesinde devreye girmekte ve yardımlar gelir testine (means-test) tabi tutulmaktadır (Toprak, 2015: 165). Özdemir (2007: 134), liberal refah devletlerinin temel özelliğinin, bireyleri işgücü piyasasına girmeye zorlayan bir strateji uygulaması olduğunu belirtmektedir. Bu durum, özellikle düşük gelirli kesimlerin refah düzeyini sınırlamakta ve gelir eşitsizliğini artırmaktadır. ABD modeli, küçük devlet ölçeğinin kısa vadeli esneklik sağladığını, ancak uzun vadede sosyal istikrar ve eşitlik açısından kırılganlıklar ürettiğini göstermektedir. Burada verimlilik kavramı, mikro düzeyde ekonomik dinamizmle sınırlı kalmakta; toplumsal düzeyde etkinlik-adalet dengesi yeterince kurulamamaktadır.

Türkiye Örneği: Orta Ölçekli Devlet, Sosyal Genişleme ve Kurumsal Sınırlılıklar: Türkiye'nin kamu harcamaları yapısı ve devlet büyüklüğü profili, 1980 sonrası dönemde yaşanan liberal dönüşümle başlayan yapısal değişimin izlerini taşımakla birlikte, 2000'li yıllardan itibaren sosyal politika alanında yaşanan genişlemeyle birlikte melez bir karakter kazanmıştır. 24 Ocak 1980 Kararları'yla başlatılan ekonomik serbestleşme süreci ve kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesi, devletin ekonomideki doğrudan üretici rolünü azaltırken; 1990'ların ikinci yarısından itibaren sosyal koruma harcamalarının artması, devletin düzenleyici ve dağıtıcı işlevlerini yeniden ön plana çıkarmıştır. Bu dönüşüm, Türkiye'nin “küçülen ama aynı zamanda sosyal yükümlülükleri artan” bir devlet yapısına evrilmesinin ilk adımlarını oluşturmuştur.

2000'li yılların başında yaşanan 2001 ekonomik krizi, kamu mali yönetiminde köklü bir reform sürecini tetiklemiştir. Kriz sonrası yürürlüğe konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve 2003 tarihli 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, mali sistemin kurumsallaşmasında bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde performans esaslı bütçeleme, stratejik planlama ve mali saydamlık ilkeleri kamu yönetimine entegre edilerek bütçe süreci daha sistematik bir çerçeveye oturtulmuştur. 2010'lu yıllarda Kamu Denetçiliği Kurumu'nun kurulması, Sayıştay'ın yeniden yapılandırılması ve Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nın oluşturulması gibi düzenlemelerle mali yönetim kapasitesi kurumsal açıdan daha da güçlendirilmiştir.

Bu reformlarla eşzamanlı olarak, Türkiye'de sosyal harcamaların hem mutlak düzeyi hem de GSYH içindeki payı belirgin şekilde artmıştır. Koç ve Gülşen (2024: 820), 2006–2023 döneminde sosyal harcamaların ekonomik büyümeye pozitif katkı sağladığını ancak gelir dağılımındaki iyileşmenin sınırlı kaldığını saptamıştır. 2002 sonrası dönemde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) aracılığıyla yürütülen sosyal yardım programları,

hem kapsam hem de çeşitlilik bakımından genişlemiş; eğitim, sağlık, yaşlı ve engelli bakımı gibi alanlarda sosyal koruma mekanizmaları kurumsallaşmıştır. Aydın (2024: 24–242), 6 Şubat 2023 depremlerinde SYDV’lerin afet yönetiminde üstlendiği kritik rolü vurgulayarak sosyal yardım sisteminin kurumsal önemini ortaya koymuştur. Ayrıca, 2022’de yürürlüğe giren Türkiye Aile Destek Programı (ASDP), gelir kriteri dışında ek tematik koşul aramaksızın düzenli nakdi destek sağlayan kapsayıcı bir model olarak sosyal politika sistemine yenilik getirmiştir (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2024). Ancak bu sosyal genişlemenin mali sürdürülebilirlik üzerindeki etkileri, günümüzde de tartışma konusudur.

Küresel ölçekte olduğu gibi, COVID-19 pandemisi Türkiye açısından da kamu maliyesi üzerinde ciddi bir stres testi işlevi görmüştür. Dokuzoğlu ve Tüm (2022: 114-115), pandemi döneminde merkezi yönetim bütçesinde gelir ve gider kalemlerinde belirgin artışlar yaşandığını, devletin kısa çalışma ödeneği, nakdi yardım ve istihdam destekleri gibi aktif müdahale araçlarını yoğun biçimde kullandığını tespit etmiştir. Bu süreç, Peacock ve Wiseman’ın “sıçrama tezi” çerçevesinde değerlendirildiğinde, pandeminin Türkiye’de kamu harcamalarının kalıcı olarak artmasına ve devletin “büyüyen” rolünün yeniden güçlenmesine yol açtığı yönünde değerlendirmelere zemin hazırlamıştır.

Pandemi sonrası dönemde kamu harcamalarının bileşimi incelendiğinde, cari transferlerin ve personel giderlerinin toplam harcamalar içindeki payının yüksek seyrettiği; yatırım ve üretken harcamaların ise görece sınırlı kaldığı görülmektedir. Tuncer ve Yıldız (2024: 387-389), 2008–2023 dönemine ilişkin analizlerinde kamu harcamalarının enflasyon üzerinde pozitif etkisi olduğunu; Doğaner (2023: 1455) ise işsizlik oranlarıyla kamu harcamaları arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunduğunu göstermiştir. Bu bulgular, Türkiye’de sadece kamu harcamalarının büyüklüğünün değil, kompozisyonunun da makroekonomik istikrar açısından belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

Mali disiplin açısından bakıldığında, 2002-2013 arasında sağlanan istikrarın 2013 sonrasında giderek zayıfladığı görülmekte; Türkiye’nin 2001 krizi sonrası dönemde güçlü mali disiplin uyguladığı, ancak 2013’ten itibaren bütçe dengesi, kamu borç stoku ve cari harcamalar yapısında bozulmalar yaşandığı belirtilmektedir. 2017’ye kadar vergi afları, varlık barışları, özelleştirme gelirleri ve Merkez Bankası kâr transferleri gibi tek seferlik gelirlerle bütçe dengesi sağlanabilmiş; ancak bu uygulamalar yapısal sorunların üzerini geçici olarak örtmüştür (Direk ve Kılınç 2025: 62-64).

2017 Anayasa değişikliğiyle Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçilmesi, kamu mali yönetiminde yeni bir dönemi başlatmıştır. Yürütmenin bütçe sürecindeki yetkilerinin artması ve yasama organının denetim kapasitesinin azalması, kuvvetler ayrılığı ilkesi bakımından tartışmalara yol açmıştır. Akçakaya ve Özdemir (2018: 924-925), bu dönemde program bazlı performans bütçesi uygulamalarının geliştirilmeye çalışıldığını, ancak hesap verebilirlik ve kurumsal kapasite alanlarında istenen olgunluğa ulaşamadığını vurgulamıştır. Bununla birlikte, kamu harcamalarının bölgesel dağılımı ve etkinliği açısından da belirgin sorunlar devam etmektedir. Bölgeler arası gelişmişlik farkları, merkeziyetçi kaynak tahsis sistemi ve yerel yönetimlerin sınırlı mali özerkliği, kamu harcamalarının verimliliğini düşüren yapısal unsurlardır. Kayıt dışı ekonominin yüksekliği ve vergi tabanının dar olması da gelir tarafında sürdürülebilirliği güçleştirmektedir.

2018-2023 döneminde Türkiye ekonomisi, özellikle enflasyon ve bütçe açığı göstergelerinde ciddi bozulmalar yaşamıştır. Yöyen (2023: 285-287), Türkiye ekonomisinin 100. yılında makroekonomik performans endeksinin son yirmi yılın en düşük seviyelerinde olduğunu ve bu eğilimin önümüzdeki dönemde de sürebileceğini öngörmektedir. Ampirik çalışmalar, uzun vadede bütçe açıklarının enflasyon üzerinde artırıcı etkisi bulunduğunu doğrulamaktadır.

Son yıllarda, yeşil bütçeleme ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri kamu maliyesine entegre edilmeye çalışılmaktadır. Tepekule ve Köslü (2023: 401-402), On Birinci Kalkınma Planı ve 2022-2025 Orta Vadeli Programları’nda çevresel hedeflerin görünürlüğünün arttığını, ancak yeşil bütçeleme yaklaşımının henüz tam kurumsallaşmadığını belirtmektedir. Avrupa Yeşil Mutabakatı’nın etkisiyle çevresel politika önlemleri çeşitlenmiş olsa da, bu hedeflerin bütçe ödenekleriyle desteklenmesi noktasında yapısal sınırlılıklar sürmektedir.

Sonuç olarak Türkiye’nin kamu harcamaları ve devlet büyüklüğü profili, İskandinav refah devleti modelinin yüksek kurumsal kapasitesine ulaşamamış, ancak ABD modelindeki piyasa ağırlıklı yapıyı da tam olarak benimsememiştir. Bu melez yapı, "sosyal genişleme içinde mali disiplin arayışı" olarak karakterize edilebilmektedir. 2020’li yılların ortasına gelindiğinde Türkiye, bir yandan artan sosyal talepleri karşılamaya çalışırken diğer yandan enflasyon baskısı, bütçe açıkları ve borç sürdürülebilirliği gibi yapısal sorunlarla mücadele etmektedir. Devletin büyüklüğü kadar, kamu kaynaklarının etkinliği, şeffaflığı ve sosyal adalet ilkeleriyle uyumu, önümüzdeki dönemde Türkiye’nin kamu yönetimi reformlarının temel belirleyicisi olmaya devam edecektir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Devletin büyüklüğü ve yeniden yapılanması üzerine yürütülen tartışmalar, kamu maliyesi ve kamu yönetimi literatürünün en köklü eksenlerinden birini oluşturmaktadır. Bu tartışmalar, devletin yalnızca mali kapasitesiyle değil, toplumsal işlevleri, kurumsal yapısı ve yönetsel etkinliğiyle de ilişkilidir. Devletin büyüklüğü, toplumsal

refahın niteliği ve mali sürdürülebilirlik arasındaki denge noktasını temsil eden dinamik bir yapıyı yansıtmaktadır. Bu bağlamda çalışma, devletin büyüklüğünü kamu harcamalarının hacminden ziyade, kaynakların ne ölçüde etkin, şeffaf ve hesap verebilir biçimde yönetildiği üzerinden yeniden yorumlamaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde devletin görev ve fonksiyonları, ekonomik dalgalanmalar, ideolojik yönelimler ve teknolojik dönüşümler doğrultusunda sürekli olarak evrilmiştir. 1980’lerden itibaren neoliberal politikalar, devleti üretici aktörden düzenleyici aktöre dönüştürmüş; özelleştirme, deregülasyon ve mali disiplin politikaları devletin ölçeğini küçültürken, yönetim ilkeleri devletin yönetim felsefesini dönüştürmüştür. Bu dönüşüm, Yeni Kamu İşletmeciliği anlayışıyla etkinlik, performans ve hesap verebilirlik ekseninde kurumsal bir çerçeve kazanmıştır. Ancak 2008 küresel krizi ve COVID-19 pandemisi, devletin küçülmesinin yapısal sınırlarını ortaya koymuş; ekonomik istikrar ve toplumsal refahın sürdürülebilmesi için devletin yeniden güçlenen, kapsayıcı ve dirençli bir yapıya evrilmesi gerektiğini göstermiştir. Dolayısıyla devletin küçülmesi ya da büyümesi, tek yönlü bir gelişim çizgisi değil; dönemsel koşullara, kriz dinamiklerine ve toplumsal beklentilere bağlı olarak şekillenen döngüsel bir süreçtir.

Klasik kamu maliyesi kuramları olan Wagner’in Kamu Harcamalarının Artışı Kanunu, Peacock–Wiseman Tezi ve Musgrave’in fonksiyonel yaklaşımı, kamu harcamalarının tarihsel eğilimlerini açıklamada önemli bir teorik temel sunmaktadır. Bununla birlikte, günümüz kamu yönetimi literatüründe asıl tartışma, bu artışın niteliği ve yarattığı kurumsal sonuçlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Dijitalleşme, veri temelli yönetim anlayışı ve performans esaslı bütçeleme gibi çağdaş araçlar, devletin büyüklüğünü azaltmaktan çok, bu büyüklüğün nasıl daha etkili yönetilebileceği sorusuna yanıt aramaktadır. Böylece devlet, artık yalnızca kaynak dağıtan değil, etkisini ölçen, çıktıları izleyen ve toplumsal sonuçlara odaklanan bir yönetsel aktör haline gelmektedir.

Karşılaştırmalı analiz bulguları, farklı refah rejimlerinin devletin büyüklüğü ile kurumsal verimlilik arasındaki ilişkiyi farklı biçimlerde kurduğunu ortaya koymaktadır. İskandinav ülkeleri, yüksek kamu harcaması düzeyine rağmen güçlü kurumsallaşma, şeffaflık ve toplumsal güven sayesinde bu büyüklüğü verimlilikle uyumlu hale getirmektedir. ABD örneği, liberal modelin küçük devlet yaklaşımının ekonomik dinamizm sağlamakla birlikte sosyal kapsayıcılık ve eşitlik açısından önemli sınırlılıklar taşıdığını göstermektedir. Türkiye ise, sosyal genişleme eğilimleriyle mali disiplin arasındaki dengeyi kurmaya çalışan hibrit bir model sunmakta; ancak kurumsal kapasite, kaynak tahsisi etkinliği ve mali sürdürülebilirlik konularında yapısal sınırlılıklar barındırmaktadır. Bu tablo, Türkiye’nin devlet büyüklüğü tartışmasında ne İskandinav modelinin yüksek kurumsal verimliliğine ne de Amerikan modelinin piyasa temelli esnekliğine bütünüyle yaklaşabildiğini; dolayısıyla özgün bir “geçiş modeli” karakteri taşıdığını ortaya koymaktadır.

Devletin büyüklüğü bağlamında Türkiye’nin karşı karşıya olduğu temel mesele, niceliksel genişleme veya daralmadan çok, kamu kaynaklarının etkin, şeffaf ve hesap verebilir biçimde yönetilmesini sağlayacak kurumsal kapasitenin güçlendirilmesidir. Kamu mali yönetiminde performans esaslı bütçeleme uygulamalarının olgunlaştırılması, Sayıştay ve Kamu Denetçiliği Kurumu gibi denetim organlarının işlevselliğinin artırılması, mali saydamlığın bütçe süreçlerine tam entegrasyonu ve yerel yönetimlerin mali özerkliğinin güçlendirilmesi, devletin verimlilik kapasitesini artıracak temel adımlar arasında görülmektedir. Ayrıca, dijital dönüşüm, açık veri uygulamaları ve yeşil bütçeleme yaklaşımları, kamu harcamalarının etkinliğini yalnızca mali göstergelerle değil, toplumsal ve çevresel çıktılar üzerinden de değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır.

Bu çerçevede, devletin büyüklüğü tartışması, klasik anlamda “büyük devlet–küçük devlet” ikiliğinden uzaklaşarak “etkin devlet” paradigması etrafında yeniden şekillenmektedir. Devletin büyüklüğü artık bir yük ya da tehdit değil; doğru planlandığında toplumsal refahı, sosyal adaleti ve yönetim kalitesini destekleyen bir kapasite göstergesi olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla geleceğin kamu yönetimi reformlarının yönü, niceliksel küçülmeden çok niteliksel dönüşüme, yani hesap verebilir, veri temelli, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir devlet yapılanmasına yönelmelidir.

Sonuç olarak, devletin büyüklüğüne ilişkin tartışmanın özü, artık harcama düzeylerinin yüksekliği veya düşüklüğünde değil, bu harcamaların ne ölçüde adil, etkin ve sürdürülebilir biçimde yönetildiğinde yatmaktadır. Gerçek reform, devletin kapsamını daraltmakta değil; onun kapasitesini geliştirmekte, karar süreçlerini şeffaflaştırmakta ve vatandaşın güvenini güçlendirmekte aranmalıdır. Böylece çağdaş kamu yönetimi, “büyük” ya da “minimal” değil, *etkin, hesap verebilir ve güven veren bir devlet* inşası yönünde evrilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, A., & Sevinç, İ. (2005). 1980 Sonrası Türk Kamu Yönetiminin Merkez Örgütünde Yapılan Reform Çalışmaları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (13), 19-37.
- Akçakaya, M., & Özdemir, A. (2018). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Siyasal İstikrar. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 53(3), 922-944.

- Akçay, S. (2017). Kamu Mali Yönetiminde Devlet Muhasebesinin Rolünün Etkinleştirilmesi Çabaları ve Bütünleşik Yeni Devlet Muhasebesine Geçiş. *İDEA Studies*, 3(3), 162-176.
- Ataay, F. (2015). Neoliberal Reformlar, Devletin Yeniden Yapılandırılması ve Kamu Hizmetlerinde Dönüşüm. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 15(30), 20-39.
- Aydın, A. (6). 6 Şubat 2023 Depremlerinde Sosyal Yardımlar: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Rolü. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(1-Deprem Özel Sayısı-), 235-260.
- Çeliksöy, E., & Akça, A. (2024). Türkiye’de Kamu Yönetiminde Yaşanan Dijital Dönüşüm Süreci. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 445-486.
- Direk, F., & Kılınç, N. Ş. (2025). Türkiye’de Mali Disiplinin Sağlanmasında Kamu Harcamalarının Etkisi (1999-2023 Dönemi). *Kamu Ekonomisi ve Kamu Mali Yönetimi Dergisi*, 5(1), 48-74.
- Doğan, K. C. (2016). Küreselleşme ve Neo-Liberal Kuşaklar Çerçevesinde Devleti Konumlandırma Sorunsalı: "Minimal Devlet'ten Düzenleyici Devlet'e". *Journal of International Social Research*, 9(43).
- Doğaner, A. (2023). Türkiye’de Kamu Harcamaları ve İşsizlik Arasındaki İlişkilerin Fourier Eşbütünleşme Testi ile Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 14(40), 1142-1155.
- Dokuzoğlu, S., & Tüm, K. (2022). Küresel Salgının Maliye Politikalarına Etkisi: Türkiye Üzerine Değerlendirmeler. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31(1), 105-120.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Güder, F., Yücekaya, P., & Şenyurt, A. (2016). Kamu Harcamaları ile Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye İçin Keynesyen Görüş mü? Wagner Kanunu mu Geçerli? (2006-2015 dönemi). *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 47-60.
- Haller, W. W. (1977). Kamu Harcamaları Kuramı Üzerinde Düşünceler. (Çev. B. Ataç & E. Ataç) *Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi*, 13(1), 255-267.
- Koç, Ö. E., & Gülşen, M. A. (2024). Sosyal Devlet Anlayışının Bir Yansıması Olarak Sosyal Harcamalar ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Bulletin of Economic Theory and Analysis*, 9(3), 809-834.
- Musgrave, R. A. (1959). *The Theory of Public Finance*. New York: McGraw-Hill.
- Oğuz, Ş. (2011). Krizi Fırsata Dönüştürmek: Türkiye’de Devletin 2008 Krizine Yönelik Tepkileri. *Amme İdaresi Dergisi*, 44(1), 1-23.
- Ökten, Z. (2004). Yeni Ekonomi, Değişen Rekabet ve Yeni Devlet Biçimi Üzerine Teorik Arayışlar Freiburg Okulu ve Üçüncü Yol. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2).
- Öniş, Z. (2004). Turgut Özal and His Economic Legacy: Turkish Neo-Liberalism in Critical Perspective. *Middle Eastern Studies*, 40(4), 113-134.
- Özdemir, S. (2005). Sosyal Gelişim Düzeyleri Farklı Refah Devletlerinin Sınıflandırılması Üzerine Bir İnceleme. *In Journal of Social Policy Conferences* (No. 49). 231-266.
- Peacock, A., & Wiseman, J. (1961). *The Growth of Public Expenditure In The United Kingdom*. Princeton: Princeton University Press.
- Selen, U., & Eryiğit, K. (2009). Yapısal Kırılmaların Varlığında Wagner Kanunu Türkiye İçin Geçerli mi?. *Maliye Dergisi*, 156(1), 177-198.
- Şanlısoy, S., & Sunal, O. (2016). Kamu Harcamaları-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği. *Gümüşhane University Electronic Journal of the Institute of Social Science/Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 7(17).
- Şengül, M. (2008). Türkiye’de Kamu Yönetiminde Neoliberal Dönüşümün Çevresel Sonuçları. *Memleket Siyaset Yönetim*, 3(6), 67-87.
- T.C. Aile ve Soysal Hizmetler Bakanlığı, (2024). “Türkiye Aile Destek Programı” <https://www.aile.gov.tr/media/169975/7-1-1-turkiye-aile-destek-programi.pdf> Erişim tarihi: 15.02.2025.
- Tepekule, U., & Köslü, G. (2023). Yeşil Bütçeleme Yaklaşımı Ve Performans Esaslı Program Bütçe Uygulaması: Türkiye İçin Bir Değerlendirme. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (59), 373-406.

- Toprak, D. (2015). Uygulamada Ortaya çıkan farklı refah devleti modelleri üzerine bir inceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (21), 151-175.
- Tuncer, G., & Yıldız, F. (2024). Kamu Harcamaları ve Enflasyon İlişkisinin Ampirik Analizi: Türkiye Örneği (2008: M1-2023: M12). *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 16(31), 377-389.
- Tüncer, E., & Yolcuoğlu, İ. G. (2025). Neoliberal Politikaların Toplumsal Eşitsizlik Üzerindeki Etkisi ve Sosyal Hizmetler Perspektifinden Bir Değerlendirme. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 21(1), 102-119.
- Yılmaz, H., & Yücel, T. (2022). Sosyal Devlet Anlayışından Vazgeçilebilir mi? Covid-19 Salgını Bağlamında Bir Değerlendirme. *Kesit Akademi*, 32(32), 200-216.
- Yöyen, H. T. (2023). 100. yılında Türkiye ekonomisi: Makroekonomik performans üzerinden bir değerlendirme. *Fiscaoeconomia*, 7(1), 283-309.